

SOCIALNA MISEL

LJUBLJANA

L.V.

1 • 9 • 2 • 6

ŠT. 12.

VSEBINA 12. ŠTEVILKE Z DNE 1. DECEMBRA 1926.

Članki in razprave:

Korošec A.: Kriza parlamentarizma	Stran	265
Lilleg M.: O francoskem sindikalizmu. (Konec.)	"	269
Radšček Fr.: Ideje in smeri na delu za zedinjenje. (Konec.)	"	272
Erjavec Fr.: Pregled zgodovine socialističnega gi- banja med Slovenci. (Dalje v prih. letniku.)	"	276

Pregled:

Politični pregled:

Zunanje politični dogodki. (Fr. S.)	"	279
Notranjepolitični razvoj. (Fr. S.)	"	279

Kulturni pregled:

Vpliv judovstva na sodobno vodilno časopisje. (J. Filipič.)	"	280
Plamja	"	281
Literatura	"	281

Socialni pregled:

Deset let evropskega socializma. (Dr. Čampa.)	"	282
Stalin, Problemi leninizma. (Fr. Aleš.)	"	283
Literatura	"	283

Gospodarski pregled:

Industrija in banke. (P.)	"	283
Ob zaključku petega letnika. (Uredništvo.)	"	284

Ta številka obsega tudi naslovni list in kazalo letnika 1926.

„SOCIALNA MISEL“ izhaja vsakega prvega v mesecu. — Urejuje jo in oblastem odgovarja Fran Erjavec, na čigar naslov (Ljubljana, Poljanska cesta šte. 18) je pošiljati tudi rokopise. — Upravništvo je v Ljubljani, Jugoslovanska tiskarna, kolportajni oddelek, Poljanski nasip 2. — Za Italijo je poverjeništvo v Gorici, Via Carducci 2. Naročnina za vse leto znaša 50 Din, za Italijo 25 lir, za ostalo inozemstvo 60 Din. — Izdajatelj: Dr. A. Gosar, Ljubljana. — Tiska jo Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani, za katero odgovarja Karel Čeč.

SOCIALNA MISEL

L. V.

V LJUBLJANI, 1. DECEMBRA 1926.

ŠT. 12.

Dr. Anton Korošec:

Kriza parlamentarizma*.

V večini evropskih držav preživlja parlamentarizem večjo ali manjšo krizo. Parlamenti splošne in enake volivne pravice ne izpolnujejo več pričakovanj in zahtev ljudskih mas. Zlasti niso dorasli velikim nalogam, ki jih jim nalaga gospodarsko življenje. Parlamenti so izgubili stike z gospodarskim življenjem, ki je postalo izredno zapleteno in raznoliko. Politični shodi ne morejo niti vestnemu poslancu nuditi več točne slike zahtev, ki jih postavlja gospodarsko življenje zakonodajstvu in upravi, a vsak parlamentarec mora poslušati, kaj zahtevajo stanovske organizacije in kaj mislijo delavske, obrtne, trgovske, industrijske in druge zbornice. Bolje in točneje obveščajo parlamentarca o gospodarskem stanju resolucije tudi najmanjših stanovskih organizacij, nego resolucije političnih shodov.

Ekonomske težave so zrasle našim parlamentom čez glavo. Tehnika je izvršila revolucijo starih, patriarhalnih razmer, v katerih so bili položeni temelji današnjim parlamentom, ki so se poizkušali prilagoditi novim razmeram le s splošno in enako volivno pravico. Današnji parlamenti nimajo za nova gospodarska in kulturna vprašanja niti dovolj poznanja razmer, niti dovolj časa, zato se rajši posvečajo lažim zgolj političnim vprašanjem. Pri najvažnejših socialnih in gospodarskih vprašanjih jih je le malo, ki se bavijo res s predmetom, o idejah in principih pa ni niti govora. Pri debatah se omejujejo vsi le na politično stran predmeta in najrajši prehajajo na polje strankarske politike in strankarskih besednih napadov. Za gospodarska in socialna vprašanja nista potrebna samo intelekt in čas, temveč je potrebno v prvi vrsti točno poznanje vsega socialnega in gospodarskega mehanizma in principov, po katerih se ta razvija. Težko je pa te procese opazovati od zunaj, kakor si ni mogoče nikoli predstavljati moči viharja z obale. Današnji parlamentarec stoji izven socialnega in gospodarskega življenja, kot aristokrat je postavljen z izvolitvijo v parlament ob stran in opazuje odtod, ako mu politične skrbi dopuščajo, brzino in vrvenje socialnega in gospodarskega življenja.

Intelektualna kvaliteta parlamentov, izvoljenih po splošni in enaki volivni pravici, je jako majhna in nikakor ne odgovarja velikim nalogam, ki jih nalaga današnje kulturno in socialno življenje parlamentarizmu. Večina poslancev obvladuje samo nekaj strankarskih gesel, a v bistvo velikih vprašanj kulturnega, gospodarskega in zunanje političnega značaja

* Napisano za »Srbski književni glasnik« in za »Socialno misel«.

ne prodre in niti sposobna ni prodreti. In čim šibkejši postaja v kaki državi parlamentarizem, tem bolj se krepi tam militarizem s svojo strogo organizacijo in svojo elitno kulturno upravo. Toda usoda militarizma je v tem, da topo orožje nikdar ne more razumevati žive psihe naroda, ker ima z njegovim življenjem še manj stika nego parlamentarizem in ker zna elita militarizma zaradi svojega posebnega življenja, omejenega na dvorišča vojašnic, pač dobro poveljevati, a nikoli dobro voditi in vladati.

In če bi dajala splošna in enaka volivna pravica parlamentom same intelektualce, bi njih intelekt v naših velikih, prostranih državah nikakor ne mogel pregledati in oceniti vsega kulturnega in gospodarskega življenja. Kakor bi zahtevali na eni strani ekonomija velikih teritorijev in kultura širokih obzorij, tako se more na drugi strani proučevanje in upravljanje ekonomije in kulture pravilno in intenzivno vršiti samo na majhnih ozemljih. Moderno življenje ne trpi več centralistično urejene države, temveč zahteva samouprave, avtonomije, federacije. Državna vsemogočnost je dosegla svoj vrhunec v današnjih centralistično urejenih državah. Danes je mogoč le en korak naprej še, to je v absolutizem, ali pa nazaj k decentralizirani demokraciji, kakor je na drugi strani prepuščeno državam, da se same zaduše v gospodarski in kulturni izolaciji ali da si odkrito ponudijo roke za izoblikovanje Panevrope, oziroma slične mednarodne državne tvorbe. V Italiji je moral priti fašizem, ker more danes le do zob oboroženi centralizem držati skupaj vse stanove in pokrajine, ki teže za svojo samoupravno demokracijo. Toda največja rana fašizma je, da se ne more odločiti za decentralizacijo, da si ne more najti pravega parlamentarnega sistema, kajti sedanji fašistični zbori lahko dajejo splošne politične in kulturne smernice, a so nesposobni, da bi ocenjevali gospodarsko in socialno življenje. In tu tiči največja nevarnost za fašizem! Nekega dne se mu bosta začela upirati delavec in industrijec, veleposestnik in kolon. Sovjetski sistem (tu ne mislim na komunistični nauk) je glede na tehnično ureditev parlamentarnega življenja mnogo boljši, le da izključuje cele stanove, čeprav manj številne, nego so delavci in kmetje. Tudi sovjeti so uvideli, da ne morejo centralistično upravljati vse velike Rusije, zato so jo brez strahu decentralizirali.

Še nekaj je treba pripomniti glede intelektualne kvalitete parlamenta. V vseh evropskih parlamentih, razen v italijanskem in španskem, proslavljajo politično demokracijo kot mater današnjega parlamentarizma, a povsod pozabljajo, da živi razen politične demokracije še njena ljubo-sumna sestra, ki se je razvila že v zrelo dekle in ki zahteva svojih pravic, svojega mesta na solncu. To je gospodarska demokracija, kateri ne znajo preskrbeti ne socialistične in ne meščanske stranke primerne obleke in dostojnega mesta v današnji družbi. Kjer ga ji ne bo preskrbela evolucija, ga ji bo dala revolucija, kakor je v preteklem stoletju menjavala sliko Evrope ter rušila cesarstva in kraljestva politična demokracija, oprta na nacionalno idejo. Morda — po mojem mnenju gotovo

— je to najnevarnejša intelektualna pogreška današnjih parlamentov. V državi Srbov, Hrvatov in Slovencev, da navedem en sam primer, še do danes ni izvedena agrarna reforma, zato se dogaja čudo, da se davimo v masti in žitu, a poleg tega umiramo od lakote, da trpimo zaradi brezposelnosti in da se izseljujemo. A tudi v državah z močnimi socialističnimi strankami, kakor v Avstriji, v Nemčiji, na Poljskem, v Belgiji, v Franciji in v Angliji je ostala večina problemov ekonomske demokracije nerešenih. Zakaj? Ker ni le intelektualni, temveč tudi moralni nivo kakor vse družbe, tako tudi parlamentov jako nizek.

Etika in tehnika sta dve sestri. Etika se bori, da uvede življenje naše duše v pravilne pravce, a tehnika, da ukroti prirodne sile in da jih postavi v službo družbi. Toda istočasno, ko je tehnika tako neverjetno napredovala, je etika propadala, čeprav bi bila v času tega tehničnega napredka najbolj potrebna, ker more samo visoka etika preprečiti zlorabe telesne sile, politične moči in ekonomskih dobrin. Pomanjkanje etike znači začetek narodnega propadanja. Tako je popolnoma razumljivo, da moralna kvaliteta današnjih parlamentov — da se izrazim evfemistično — ni na vrhuncu. Povsod, ne samo pri nas, doživljamo polno afer, korupcijo in zlorabo državne oblasti. Geslo je: za narod! a delo: za svoj lastni žep, za svojo ambicijo, za svojo osebno ali vsaj strankarsko korist. Idealizem politike je propadel in politični programi so postali velika laž. Razumljivo je, če se ljudstvu zdi, da je moralna propalost v političnem življenju že tako velika, da sta pomoč in izprememba že nemogoča, zato je začelo ljudstvo tudi že brezbrizno gledati na vse afere ter le še ugiba, kdaj nastopi splošen polom.

Toda nekaj moramo v obrambo parlamentarcev vendar le navesti. Kriza, ki je nastopila v centralistični državni upravi, ki vrši svoje naloge prepočasno, s popolnim nerazumevanjem lokalnih razmer in pogosto tudi koruptivno, je naše parlamentarce popolnoma odtegnila, da bi se mogli posvečati legislativnemu delu in nadzorstvu uprave. Današnji parlamentarci se izčrpajo z najmalenkostnejšimi intervencijami. Glavni nalogi poslancev nista več legislativa in kontrola uprave, temveč intervencije in pisanje neštevilnih odgovorov na zaprosene intervencije. Vesten poslanec izgublja danes vse dneve z intervencijami po raznih ministrstvih, a za korespondenco mu je potreben — brez pretiravanja — še poseben tajnik. Uprava je v krizi, deloma zaradi nepoznanja pokrajinskih in stanovskih razmer, deloma zaradi organizacije in koruptivnosti uradov. In ta kriza vpliva seveda avtomatsko tudi na krizo parlamentarizma.

Tehnika parlamenta se je zaradi strankarskega življenja popolnoma izpremenila. Temelj vsakega parlamenta sta javnost in diskuzija. Na mesto javnosti je stopila diktatura zakulisnih sklepov strank, a diskuzija je postala iluzorna. Nihče se ne da več premagati v javni diskuziji, vsak poslanec mora, in čeprav je drugačnega naziranja, poslušati diktat svoje stranke. V členu 74. ustave stoji: »Vsak narodni poslanec zastopa ves

narod in ne samo onih, ki so ga izvolili. Volivci ne smejo dajati in narodni poslanci ne smejo sprejemati obveznih navodil.« Te odredbe izgledajo kot fosilija neke davno minule dobe, o kateri beremo v zgodovini parlamenta, kajti danes je poslanec »narod« stranka, a »navodila«, to je diktat stranke. Danes bi plenumu parlamenta sploh ne bilo treba zborovati, kajti tam se nihče ne ozira na navajane argumente, vsak mora glasovati, kakor je sklenil klub. Bilo bi torej dovolj in tudi mnogo ekspeditivneje, da bi se sestajali po posvetovanjih v klubih njih načelniki, poročali o sklepih in sešteli glasove »za« in »proti« predloženim zakonskim osnutkom. Francoski parlament je v tem pogledu mnogo elastičnejši, dočim se je v večini evropskih držav udomačila prestroga germanska strankarska disciplina, ki gre predaleč in ki daje parlamentu le toliko javnosti, da je mogoče govoriti ljudstvu skozi okna. Javna diskuzija in argumentacija sta postali samo pesek v oči ljudskim množicam, ali sta vendar le še boljši, nego absolutizem in diktatura.

Vse napreduje, vse je v teku, pravi stari grški pisatelj. Toda če pogledamo parlamentarne institucije, so te zaostale v svojem razvoju. Niso se znale prilagoditi novim razmeram. Stojijo pred očmi ljudstva kot nekaka svetišča in nihče se ne loti, da bi zahteval njih reformacijo, boječ se, da bi reforme ne zrušile parlamentarizma in demokracije. Toda mimo teh nedotakljivih svetišč teče življenje: tehnika napreduje, etika propada, socialni razredi menjavajo svojo številnost in svojo vlogo v družabnem življenju, poleg agrarizma nastopa industrializem, poleg vasi veliko mesto in tvorniška središča; v vsako hišo prihaja časopis, poleg vsake hiše drdra železnica, brnita brzojav in telefon, nad hišami plavajo zrakoplovi, ideje ne poznajo nobenih državnih mej, gospodarski produkti se ustavljajo na državnih mejah samo za trenutek v svrhu ocarinjenja. *Παραπεί*, vse je v toku, samo parlamentarizem in notranja državna ureditev stojita tu kot dva starca in se ne znata orientirati, dočim hiti življenje v ogromnem filmu pred njima ter se roga ne le njiju starosti, temveč tudi njiju zaostalosti.

Parlamentarizem je v krizi, toda tega ni kriv sam, ker se politična in gospodarska demokracija ne znata evolucionirati, ker je notranja državna ureditev petrificirana na temelju starih socialnih in ekonomskih razmer, ker je v krizi etika družbe. Vse to je vzrok, da kriza parlamentarizma res obstoji in da je ta kriza težka. Ob drugi priliki pa razložim svoje pozitivno in konstruktivno mnenje o parlamentarizmu, ki ne sme propasti, temveč ga je treba glede na izpremenjene razmere le znatno reformirati in evolucionirati.

Milan Lilleg:

O francoskem sindikalizmu.

(Konec.)

Toda ako abstrahiramo vse težkoče praktične narave in si predočimo slučaj, da bi sindikalističnemu generalnemu štrajku končno vendarle uspela zmaga nad kapitalističnim družabnim redom, potem nastopi vprašanje, ali bi bila nova človeška družba »brez gospodov« ekonomsko sposobna, prevzeti v svoje roke organizacijo produkcije in razdeljevanja?

Challeye vidi v »družbi prostih producentov, ki bi z veseljem delali in ki bi enako umetniku ustvarjali koristne vrednote«, neizpeljivo sindikalistično fantazijo. Delo umetnika je delo poedinca, produktivno delo pa je delo skupnosti. Generalni štrajk sicer vsebuje privolitev in sodelovanje vsega delavstva, toda pozabiti ne smemo, da je ta privolitev le trenutna ter da izvira ta delavska solidarnost iz pomanjkanja in iz boja za izboljšanje gmotnega položaja. In še enega faktorja ne smemo pozabiti. Dvomljivo namreč je, da bi se sabotažni duh takoj nato izpremenil v navdušenje za zopetno delo.

Vilfredo Pareto vidi v razvojni zgodovini socializma njegovo posebnost v tem, da je započel kot humanitarna racionalna utopija, da je kasneje postal znanstven, zgodovinsko razvojen, a sedaj že nekaka religija. Temu nazoru se Sorel priključuje, izpopolnjuje ga pa ter priznava, da zahteva socialistični družabni red izredno visoko razvit industrializem in mnogo zrelejši ter v sebi združenejši proletarijat, nego je današnji. Zato pa je potrebno, da se vsaj moralno poizkuša realizirati socializem, ter je v to svrho konstruiral Sorel teorijo mitosa, katere glavni cilj naj bi bil ta, da ohrani delavcu njegove ideale. Nauk in teorija o socialnem mitosu pa nista samo neka »ekstravaganca hiperintelektualnih mislecev«, temveč tudi potrebna posledica samega sistema. Filozofično se to teorijo utemeljuje v zvezi z Bergsonovim antiintelektualizmom, ki v svojem nekako premočnem poudarjanju pojmljivega predstavlja nekako premočno duševno oviranje. Ne v racionalnem, temveč v intuitivnem naj bi bil izvor življenjskega spoznavanja, in to razjasniti, upa Sorel s pomočjo pojma o mitosu.

V historičnem pogledu je Sorel pripadnik »revolucionarnega« zgodovinskega naziranja. Zgodovinski proces izvira iz cele vrste evlucijskih sestavin, ki pa imajo zopet svoj razvoj utemeljen v eksplozivnem revolucionarnem dejanju. V socialnem stvaranju se vrši ta zgodovinski proces popolnoma analogno in že v času ustvarjanja in pripravljavanja revolucionarnih preokretov postoji pri aktivnih udeležencih intuitivno nekaka slika zaželenega uresničenja. Glavni smoter in namen mitosa ne leži v samem sebi ali pa samo v uresničenju končno zaželenega stadija, temveč temelji že v vplivu, ki ga ima na psiho sedanjega razvoja. Mitos generalnega štrajka didaktično vpliva na oblikovanje razreda, ustvarja razredno enotnost proletariata in s tem tudi revolucionarno voljo do dejanja. S tem

pa, da hoče sindikalizem s pomočjo sindikatov pritegniti avtoriteto v najmanjšo mogočo socialno skupino — v delavsko strokovno organizacijo — naj prevzame mitos generalnega štrajka vlogo koercitivne volje, kateri se vsi pokoravajo in ki predstavlja ideal, po katerem vsi stremijo in hrepenijo.

Ta teorija o mističnem pojmovanju generalnega štrajka pa onemogočuje teoretično kritiziranje revolucionarnega sindikalističnega sistema. Kajti mitosi so stvar verovanja, religije —, zato je vsaka znanstvena kritika tu brezuspešna.

Vsekakor pa prevladuje v revolucionarnem sindikalizmu razdirajoč element. Tudi eventualno pozitivnejši (organiziranje boja) je destruktiven, in to vse do trenutka, ko bo »nasprotnik premagan«. In končno še nekaj: delavec, proletarec — sindikalistični bojevnik — ne vidi v Sorelovi teoriji mitosa samo nekake utopije motornega značaja, temveč vidi v njej neko gotovo zgodovinsko dejstvo, in čeprav priteguje ta teorija delavca k potrebnim strokovnim akcijam, ga vendar istočasno tudi odreja od drugih ravno tako važnih akcijskih področij: ako pričakuje delavec razlaščujoči generalni štrajk, potem mu mora biti brezpredmetno posluževati se sredstev reformatorične akcije, saj pričakuje že jutri ono veliko dejanje, ki mora mahoma vse spremeniti.

Oglejmo si sedaj na kratko še reformatorični sindikalizem. Ako smo govorili doslej le o revolucionarnem sindikalizmu, je bilo to radi tega, ker je ta kot socialistična teorija nedvomno originalnejša nego sindikalizem konservativnejše smeri — reformatorični sindikalizem — čeprav se priznava danes k temu že velika večina vseh članov delavskih strokovnih organizacij.

Nastala je ta reformatorična smer kot nekaka reakcija proti preizrazito izraženi revolucionarni smeri, ter zahteva, temelječa na sindikatih, reforme najčistejšega zmisla, in to reforme, ki se morajo izvesti že takoj sedaj. V svojem delovnem programu hočejo uresničiti zlasti dve: izboljšanje delovnih pogojev in izboljšanje gnetnega položaja delavskih mas. Da bi to dosegli, uporabljajo reformisti (kakor tudi pripadniki revolucionarnega sistema) »direktno akcijo«, a razen te zlasti tudi akcijo mirnega sporazumevanja. Vedno so pripravljeni pogajati se s podjetniki, toda tudi politične akcije ne zanemarjajo. Revolucionarni sindikalisti se naslanjajo na svoje bojovite elitne čete, reformisti pa temu nasprotno polagajo večjo važnost na kvantitativno razširjenje svojih strokovnih organizacij: na veliko število svojih članov in na velika finančna sredstva.

Obe smeri pa priznavata isti princip: sindikat jima ni politična stranka, temveč ekonomsko interesna skupnost. Njih skupne naloge ležijo v izboljšanju delovnih pogojev in v reorganizaciji današnjega družabnega reda. Revolucionarni sindikalisti vidijo v ustanavljanju in podpiranju združništva, nekako odvajanje od svojih revolucionarnih ciljev, reformisti so pa prepričani, da je ravno združništvo ona najbolj odgovarjajoča forma, s pomočjo katere bi bili

usposobljeni, da prevzamejo bodočo reorganizacijo produkcije in razdeljevanja. Griffuelhes (zastopnik revolucionarne smeri) pojmuje v sindikalistični organizaciji odlično organizacijo boja, Keufer (reformist) pa vidi v njej organizacijo kompromisnega sporazumevanja, ki naj bi ne razdirala, temveč naj bi bila konstruktivna in naj bi bila s pomočjo realne politike orientirana na sedanost: na študiranje poklicnih in socialnih vprašanj, kolektivno delovno pogodbo, skrajšanje delovnega časa, organizacijo dela, odpravo kosovnega dela, vpeljavo komanditnega in društvenega dela, ustanavljanje izobraževalnih in socialnih ustanov, organizacijo socialnega, delavskega in starostnega zavarovanja itd. itd.

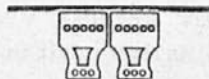
Kakor revolucionisti so tudi reformisti za »avtonomijo in neodvisnost sindikalističnega gibanja«, nikakor pa niso za »zaničevanje in obstruiranje zakonskih reform«, niti niso za »boj proti socialistični stranki« in tudi niso za »anarhistični antiparlamentarizem«.

V svojem delovanju ostanejo reformisti v realni sedanosti, polagajo večjo važnost na manjše, toda takoj izvedljive pridobitve in se ne spuščajo v mitos generalnega štrajka, katerega imajo v svojem programu le kot zadnje sredstvo. Namesto za bojeviti mitos se oni naslanjajo rajši na polne štrajkovne blagajne. Revolucionarni sindikalizem vidi svoj glavni uspeh in cilj že v uresničenju generalnega štrajka, reformistom pa je generalni štrajk le sredstvo v dosego ciljev.

Vsekakor stoji reformatična sindikalistična smer praktično na mnogo čvrstejši podlagi in zasleduje povsem realne politične smernice, zato ima ta danes v Franciji tudi večino delavstva za seboj.

Nedvomno je sindikalistična teorija jako vplivala na razvoj delavskega gibanja v Franciji in v veliki meri tudi v Italiji, v Nemčiji in v Angliji. Revolucionarna sindikalistična smer vzpodbuja s svojim etanom in navdušenjem elito proletarskih mas k volji za dejanja, reformatična smer pa tvori s svojimi preudarnimi in konkretnimi zahtevami, preračunanimi na takoj dosegljive reforme, nekako protiutež, tako da se obe struji medsebojno izpopolnjujeta.

V svoji kritiki strukture današnjega družabnega reda, kapitalistične organizacije, demokracije, parlamentarnega sistema itd. je odkril sindikalizem mnoge pogoške in pomanjkljivosti. Gottsched vidi največji pomen teoretičnega sindikalizma v tem, da je v vrste socialističnega delavstva doprinesel nov svetovni nazor. Čeprav je šel sindikalizem kot »école nouvelle« v svoji filozofiji aktivne akcije predaleč, je na drugi strani vendar jasno osvetlil vse one nevarnosti, ki pretijo socializmu pri njegovi preoportunistični politiki.

Fran Radešček:

Ideje in smeri na delu za zedinjenje.

(Konec.)

To je morda najžalostnejši list v zgodovini prostovoljstva. Tako strašnih stvari morda ni bilo ne prej ne pozneje, kakršne so bile v Odesi med prostovoljci in neprostovoljci ob korobaču srbskih oficirjev. V te-
gobne te razmere se je bohotno razraščal silen moralen razkroj, obilno gnojen z uspehi sovražnikov proti Rusom. Zlasti pa je pospeševalo raz-
kroj dejstvo, da so begunci bili vedno gostoljubno sprejemani po ruskih hišah, dobivali so tam podporo in delo, dočim se jim z druge strani ni bilo bati nikakih posebno zlih posledic, če jih ruske vojne oblasti zalotijo kot begunce. Zgodilo se je celo, da je že formirana četa prostovoljcev pri odhodu iz Odeše k svojemu polku po ulicah vzklikala: »Nočemo v pro-
stovoljce, hočemo nazaj v ujetništvo!« Dne 23. oktobra 1916 je prišlo v 5. polku do poboja med Srbi in Hrvati. Ob tej priliki je bilo mrtvih 13 mož, koliko pa je bilo ranjenih, Kušakovićevo uradno poročilo tega ne pove; tudi ne, da so zlasti Hrvatje nosili posledice.

Da se prepreči nadaljnji razkroj, se je divizija razmestila po vaseh Gnijakov, Dalnik, Ksenjevka, Aleksandrovka in Marijinskoje. To pa je bilo še slabše, ker je bil pobeg po vaseh mnogo lažji. Razposlane so bile nato patrole ruskih kozakov, pa tudi to ni dosti pomagalo. Tudi tepežev in pretepanja ni manjkalo. V novembru je bil v selu Marijinskoje na zagoneten način ubit stotnik Čeh Rudolf Štelca.

In zopet se je začela selitev. Vsa divizija je odšla v jekaterinoslavsko in tavičevsko gubernijo v mesta Aleksandrovsk, Voznesenka, Zerebec, Orohovo, Polog in Guljaj-polje.

V teh mestih je ostalo končno vendar še po 12.000 mož v vsaki divi-
ziji in morala se je znatno dvignila. Ko bi bilo več takta in manj ozko-
srčne politike, prinešene iz Srbije, bi bilo v Rusiji najmanj 150.000 mož navdušenih prostovoljcev.

Medtem je v Petrogradu nastala revolucija in general Živković je tudi poslej vztrajal na zahtevi, da se prostovoljcev več ne pošilja na fronto. Zato so se porabile čete prostovoljcev samo za poljska dela.

General Živković je v teku časa deloma priznal upravičenost prosto-
voljskih zahtev, in sicer:

1. da se popravi nezaslišana krivica in se izenačijo plače srbskih oficirjev s plačami prostovoljskih oficirjev, ki so bili napram svojim tova-
rišem iz Srbije pravi berači;

2. da se izpremeni naziv korpusa v »Jugoslovanski prostovoljski korpus« in napram temu tudi naziv divizij in polkov;

3. da se 7. polk sestavi iz samih Hrvatov, a 8. polk iz samih Slo-
vencev;

4. da se dá katoličanom katoliške duhovnike in narodnostnim polkom njihove trobojnice.

Srbska vlada pa na te predloge ni pristala in je s tem prevzela naše vso odgovornost pred nepristransko zgodovino za vse ominozne krivice, prizadejane slovensko-hrvaškemu življu v Rusiji kot sestavnemu delu naše države pri reševanju prostovoljskega vprašanja, ki je bilo za srbsko vlado vedno *politicum kat'exohen*, ne pa neizogibno in najučinkovitejše sredstvo za integralno zedinjenje vseh južnih Slovanov. Človek se ne more ubraniti vtisa, da se je namenoma delovalo na to, da se Hrvatom in Slovencem ognusi prostovoljstvo.

Revolucija v Rusiji je porazno učinkovala na prostovoljce, to pa tembolj, ker so imeli priliko vsakodnevno poslušati proti sebi refren duha revolucije, kakor n. pr.: »Kaj čakate? Nič prostovoljstva! Proč z vojno! Vojna je končana! Avstrija ne bo premagana! Vaša imetja bodo zaplenjena in vaše rodbine uničene. Svobodni ste, ni več ujetnikov; za vse nas je kruha in dela dovolj v Rusiji! Proč z militarizmom!« itd.

In tako je moralo priti revolucionarno gibanje tudi med prostovoljce. Dne 14. marca so se v Odesi tajno sestali častniki prostovoljci in se posvetovali, kaj naj storijo. Izbrali so si začasni odbor, ki je o vseh prostovoljskih zahtevah hotel obvestiti po deputaciji generala Živkovića. Ta jih pa ni hotel sprejeti. V odboru so bili dva Srba, dva Hrvata, dva Slovenca in dva Čeha; predsednik pa je bil Hrvat Milan Banić. Komanda ni priznala tega odbora prostovoljskih častnikov in je zahtevala, da se vsi nezadovoljni častniki prijavijo s svojimi zahtevami na raport generala preko svojega poveljnika. Nato je 25 častnikov podpisalo pismeno izjavo solidarnosti s svojim »začasnim odborom« in obenem ultimativno zahtevalo spoštovanje narodnostnih in človečanskih pravic ter razne reforme iz revolucionarnih pridobitev. Brez kakršnegakoli odgovora so bili vsi ti častniki kratkomalo odpuščeni in pod stražo poslani v rusko vojno poveljstvo, ki jih je sprejelo brez oklevanja v svojo vojsko. Tako je nastala desidentsko vprašanje v Rusiji.

Ko se je to izvedelo po ostalih garnizijah prostovoljskega korpusa, so se kar zaporedoma prijavljali častniki, zlasti tisti, ki niso mogli več prenašati zapostavljanja, svoj izstop iz korpusa. Sledilo je prvim še 48 častnikov, od katerih je polkovnik Kušaković pregovoril, da ostanejo, 23. Na ta način je iz korpusa stvarno izstopilo 50 častnikov in prešlo v rusko vojsko z izjavo, da svojega cilja s tem niso spremenili in se bodo borili prav tako proti Avstriji toda za resnično svobodo in za zedinjenje v popolni enakopravnosti vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev, ne priznajo pa absolutne komande in predpravic Srbom.

Sedaj se je šele v korpusu skušalo popraviti zamujeno. Poveljnik je takoj dovolil, da se izbereta po dva delegata iz vsakega polka in pošljeta v Odeso. Tudi se jim je dovolilo, da se

1. korpus preimenuje v »Prostovoljski korpus Srbov, Hrvatov in Slovencev«, češ, ker so Bolgari tudi južni Slovani, zato se naziva »jugoslovanski« ne more dovoliti;

2. izenačijo vsem častnikom njihove pravice in dolžnosti s srbskimi častniki, ako sprejmejo srbsko državljanstvo in izvršijo predpisano prisego.

Vse to vrenje v prostovoljskem korpusu ruski vladi ni moglo ostati prikrito in je zato imenovala komisijo, ki naj preišče vzroke nezadovoljstva po prostovoljskih edinicah. Svoje delo je komisija začela v Orohovu, kjer prebivalstvo ni krilo svojih simpatij do nezadovoljnih prostovoljcev. Zato je načelnik štaba, polkovnik Kušaković, še pred prihodom komisije zbral skupaj del prostovoljskega polka v Orohovu in jim pojasnil usodo, ako izstopijo iz vojske, obljubljač jim razne reforme. Bilo je prepozno; iz polka so doneli klici: »Rajši v ujetništvo, ne verujemo obljubam!« In res, ko je dospela komisija, je iz šestih čet, kolikor jih je bilo v Orohovu, izstopilo več kot dve tretjini Slovencev, Hrvatov in Srbov, ostalo je samo še nekaj Srbov v tamošnji prostovoljski garniziji.

Tudi po ostalih polkih je komisija izvršila svoje delo izčiščevanja, toda nikjer ni našla vsega moštva skupaj, ker je bilo mnogo čet na delu po kmetih. Divizije so bile prepolovljene in bilo bi jih izstopilo iz prostovoljstva še več, ko bi bili vsi vedeli za komisijo; pa tudi če so vedeli zanjo, niso mogli k njej iz oddaljenih ruskih vasi v centre, kjer se je vršilo izpraševanje.

Značilno je, da je celo iz I. divizije, ki je prestala najhujši ogenj v bojih v Dobrudži, izstopilo več kot 4000 mož, večinoma odlikovanih s srbskimi in ruskimi odlikovanji za hrabrost.

Komisija je obenem ugotovila pretepavanje vojakov in protestirala proti srbskim častnikom zaradi takega postopanja, ki se ga tudi v ruski vojski ne sme več trpeti. Tudi se je ob tej priliki ugotovilo, da je vprav zaradi krutega in nečloveškega pretepanja vojakov sorazmerno izstopilo največ vojakov iz prostovoljskega korpusa. Zato je komisija aretirala in zaprla komandanta II. divizije, polkovnika Dimitrijeviča in njegovega načelnika štaba, podpolkovnika Ječmeniča. Vsak poveljnik je moral podpisati protokol, da je osebno odgovoren za pretepe v svoji edinici.

Najtemnejša točka v zgodovini južnoslovanskega prostovoljstva v Rusiji je pač pretepavanje vojakov.

Po vsem tem je jasno, da za prostovoljski korpus v Rusiji ni bilo več prostora. Od 17. avgusta do 9. septembra se je zbralo v Arhangelsku 3500 prostovoljcev iz II. divizije, kjer so se ukrcali in v Orange-u na Francoskem dobili popolno opremo in puške kot srbski vojaki. Odtod je prišlo v Solun 17. novembra 1916 vsega skupaj 3200 mož, ki so se porazdelili v čete, ki so izpopolnjevale zelo oslABLJENE srbske divizije. Kmalu nato je dospela iz Rusije še I. divizija s 4500 prostovoljci, ki je končno vendar dobila naziv »Jugoslovenska divizija«.

V mesecu aprilu je dospel v Solun zadnji transport prostovoljcev, 4500 mož, iz Rusije preko Sibirijskega Indijskega oceana in sueškega prekopa.

Tudi to moštvo in pozneje še ameriški prostovoljci, ki so se vežbali v Bizerti in v Alžiru, so bili poslani v Jugoslovansko divizijo.

Tako je končno vendar prišlo do tega naziva. Kaj se tega prej, v Rusiji ni moglo dovoliti? Ali je bilo treba toliko razburjanja in tolikih pustošenj v idealnih mladih dušah? Zakaj se jim je trgalo vero v možnost skupnosti s Srbi zaradi peščice gospodstvaželnih megalomanov? O, tudi v tem je bil sistem in cilj!

c) V Italiji.

V Italiji formacija prostovoljskih čet ni bila tako enostavna. Tu je šlo za politične daljnosežne koncesije od strani Italije, ki je nujno potrebovala moralno oporo svoji vojski, ki jo je zlasti po kobaridskem porazu razjedal črv razkroja. Zato je bilo treba postopati previdno in z vso odločnostjo.

Jugoslovanski odbor je preko češkega odbora, ki je imel v Italiji več ugodnosti in pravic, zbral skupaj imena 45.000 mož južnoslovanskih narodnosti, ki so bili v Italiji kot ujetniki in so se priglasili za prostovoljstvo. Kakih 6000 prošenj za vstop v srbsko vojsko je bilo deloma na poslanstvu v Rimu, deloma pa pri vojnem ministrstvu na Krfu. Jugoslovanski odbor je mogel računati približno sodeč na 60.000 mož broječo prostovoljsko legijo, ki bi ob rami Italijanov prodirala v Avstrijo in v danem trenutku brzdala njihov apetit po slovenskih zemljah.

Toda srbska vlada že prej, niti v Rusiji ne kjerkoli ni hotela pristati na formacijo vojske, na katero bi jugoslovanski odbor imel kakršnokoli ingerenco, boječ se, da bi ta odbor dobil tudi v mednarodni diplomaciji svoj glas, kakor so ga dobili Čehi.

Ker pa je Jugoslovanski odbor imel proti Italiji glavni adut v rokah edino v teh prijavljenih prostovoljcih, ni mogel pristati na Pašićevo devizo, češ prostovoljci naj se borijo edino kot sestavni del srbske vojske na solunski fronti brez kakršnihkoli političnih koncesij.

Toda našel se je človek, ki je Italijanom brez vsakršnih političnih protikoncesij ponudil pomočno roko v najhujši njihovi zadregi in jim omogočil, skočiti v hrbet Jugoslovanskemu odboru in srbski vladi s tem, da je sestavil okrog 1000 mož broječo četo dobro plačanih prostovoljcev, ki so v italijanski uniformi paradirali izza fronte med italijanskimi vojaki v varnem zavetju od avstrijskih krogel ter tako vzdrževali borbenega duha v italijanski vojski.

S tem je dobila Italija vse, kar je zase pričakovala od južnih Slovanov med vojno. Sonnino se je s Pašićem pobotal tako, da je Italija pošiljala v Solun vse ujetnike pravoslavne vere, ki so to želeli, dočim s Trumbićem sploh ni hotel več razpravljati. Jugoslovanskemu odboru se je ugodilo edino v tem, da je smel zbrati vse njemu naklonjene častnike ujetnike v taborišču Nocera Umbra, kjer so uživali nekoliko več svobode in boljše postopanje.

Škodo, ki jo je ta tako zvana Pivkova četa prizadejala južnoslovanski stvari sploh in v Italiji posebej, je preogromna, da bi jo mogli odtehtati puhli slavospevi, ki so se tuintam pojavljali v italijanskem časopisju v prilog Pivkovim prostovoljcem kot južnim Slovanom in ki so bili preračunjeni predvsem za povzdigo borbenega duha v italijanski vojski, ne pa za izraz simpatij za našo stvar.

Več o prostovoljstvu v Italiji bi bilo spričo Pivkovega »prostovoljstva« škoda govoriti. Morebiti je pač sojeno, da moramo Slovenci tudi take italijanske zaušnice nekaznovane trpeti med seboj.

č) Zaključek.

Ko se bo pisala zgodovina, se preko vseh teh burnih dogodkov ne bo moglo preiti brez trpkosti v duši, da se je mnogo fizičnih in duševnih moči brezplodno izživilo v medsebojnem trenju najrazličnejših idej in smeri na delu za zedinjenje. Brezplodno? Ne povsem! Zakaj tudi v tem trenju je iskati dobršen del zasluge, ki jih je priznati v polni meri vsem narodom in njihovim delom v naši novi državi. Zlasti je prostovoljstvo dokazalo svojo visoko razumevanje dobe in v glavnem trezno presojalo situacijo ter prešlo preko vseh predsodkov k delu. Ta pripravljenost duhov za skupnost in delo je najboljše poročilo za boljšo bodočnost. In nesporno je, da bi se storilo še mnogo, mnogo več za mnogo večjo Jugoslavijo kljub neugodnim mednarodnim političnim razmeram, ko bi odločevali o usodi domovine po svojih legitimnih zastopnikih vsi južnoslovanski narodi.

Tega žal ni bilo. Zakaj hotoma in zavestno so se ustvarjale take razmere, kakršne so bile, da se pripravijo duhovi, ki naj za desetletja naprej zagotovijo eksploatacijo nove države maloštevilni oligarhiji, dobro vedoč, da samo tista narodna volja pride do polne veljave, ki so jo pripravili in vcepili voditelji, četudi vsiljeni in samopašni.

Toda moč poštene ideje je silnejša od krhkega orožja oblastnikov in vztrajnejša od vseh prevar in laži.

Fran Erjavec:

Pregled zgodovine socialističnega gibanja med Slovenci.

(Nadaljevanje.)

II. PRVA DELAVSKA DRUŠTVA.

Katoliška društva rokodelskih pomočnikov so skrbela le za vzgojo, pouk in zabavo rokodelcev, dočim se na ostale panoge delavstva, katerega je bilo v začetku druge polovice prejš. stoletja pri nas razmeroma veliko, njih delokrog ni nanašal, zato je bilo to v tisti dobi sploh brez kakršnegakoli zatočišča in oporišča. Dokler so industrija, obrt in trgo-

vina, ki so bile sredi preteklega stoletja pri nas razmeroma jako močne, dobro uspevale, je tudi delavstvo kljub prekomernemu delovnemu času za silo še živelo, toda že v prvih 50. letih je nastopila po slovenskih deželah huda gospodarska kriza, ki je skoro čez noč uničila velik del poprej cvetočih podjetij.

Čeprav je reakcija, ki se je po l. 1848. zopet vrnila, odpravila skoro vse politične pridobitve revolucije, je pa vendarle ostal tudi v naših deželah duh gospodarskega liberalizma, ki se je od početka 50. let kljub politični reakciji vedno bolj uveljavljal. Uvedena je bila obrtna svoboda, l. 1851. so bile odpravljene vse naklade na deželni mejah in naslednje leto so tudi državne meje odprli vsemu inozemskemu blagu proti jako znižani carini. Že samo ti ukrepi so spravili našo domačo industrijo, ki glede tehničnih izpopolnitev ni sledila inozemski, v velike stiske, a ko so stekle po naših krajih še prve železnice (Dunaj—Ljubljana l. 1849. in Ljubljana—Trst l. 1857.), je prikipela kriza do vrhunca. Od severa in zapada se je začelo uvažati v naše kraje po železnici boljše in cenejše industrijsko blago, dočim so ostale naše domače tovarne, zlasti one, ki so bile urejene še bolj primitivno ali pa so ležale daleč od železnice, naenkrat brez odjemalcev, a naše velike ceste, ki so se poprej kar trle voznikov, so postajale vedno bolj zapuščene.

Parobrod in železnica sta začela privražati na trg tuje poljedelske pridelke, kar je tlačilo cene domačim, a uničila sta tudi tisoče in tisoče eksistenc, ki so bile poprej polno in dobro zaposlene. Od l. 1859. do 1865. se je kljub obrtni svobodi samo število kovačev znižalo na spodnjem Štajerskem od 470 na 341. Ker je trajala poprej vožnja žita po Savi iz Siska do Zidanega mosta v najboljšem slučaju 8—10 dni, pri neugodnejši vodi pa celo 4—12 tednov, je živelo od splavarjenja več sto oseb, ki so ostale potem brez zaslužka itd. Še huje se je poznalo to pri industriji, ki je kurila poprej navadno z ogljem, dočim je pripeljala železnica premog. Železarne na Javorniku so zaposlovale n. pr. med 495 delavci 165 oglarjev in gozdnih delavcev, Fužine na Savi 400 gozdnih delavcev, žebjarne v Železnikih poleg 432 kovačev 200 gozdnih delavcev itd., ki so ostajali potem polagoma brez dela. Prav tako so privražali parobrodi in železnice tuje boljše in cenejše izdelano industrijsko blago, kar je začelo hitro sploh ogrožati eksistenco naše starodavne domače industrije. Poprej je kazalo eksploatirati tudi naše manjvredne železne in druge rudnike, številni vozniki so dovažali rudo v topilnice, toda sedaj je bilo po železnici in skoro brez carine pripeljano blago tako poceni, da je postala konkurenca zaradi ogromnih stroškov popolnoma nemogoča. Posledica vsega tega je bila, da so začele proti koncu 50. in v začetku 60. let propadati industrije druga za drugo, a tisoči tovarniških delavcev, rudarjev, gozdnih delavcev, prevoznikov itd. so ostali brez posla. Velike ljubljanske sladkorne tovarne že po požaru l. 1858. niso več obnovili, močna železna industrija na Dvoru, v Bohinjski dolini, okrog Tržiča in drugod je pa z malimi izjemami (Javornik, Jesenice)

propadla z rudniki vred skoro vsa in z njo vred seveda tudi tam zaposleno delavstvo.

Tako so imele slovenske dežele v prvi polovici 60. let le še ostanke nekoč trdne industrije, številno delavstvo je ostalo brez zaslužka, ostalo je pa živelo v večnem strahu, kedaj bo tudi njih obrat strla splošna kriza. Da je ostalo v takih razmerah naše še popolnoma neprebujeno in na nizki kulturni stopnji stoječe delavstvo popolnoma apatično za vse dalekosežne politične dogodke, ki so se odigrali v Avstriji v 60. letih, je več kot razumljivo. Centralistični absolutizem je doživel namreč v Avstriji že konec 50. let popoln polom in boj za obliko njene nove notranje ureditve (centralizem, federalizem) je trajal že več let. Končno rešitev je prinesla šele decemberska ustava l. 1867. in z njo v zvezi je bilo še nekaj zakonov, ki so natančneje določali meje novih političnih svoboščin, zlasti društveni in zborovalni zakon (l. 1867.), ki sta šele ustvarila možnost legalnega in organiziranega bojnega delavskega gibanja tudi v Avstriji. Dočim je dunajsko delavstvo poizkušalo priti že v začetku 60. let do svojega društva in si ga že tri dni po sprejetju novega društvenega zakona tudi res osnovalo, pa ni pokazalo slovensko industrijsko delavstvo še dolgo, dolgo let nobenega zanimanja za to, da bi organizirano nastopilo za izboljšanje svojega položaja.

Več zavednosti so pa pokazali tudi to pot rokodelci. Ti so imeli v svojih »Katoliških društvih rokodelskih pomočnikov« že nekoliko in dobre društvene tradicije, razen tega so pa tvorili gotovo tudi najizobraženejši del tedanjega delavstva. V tisti dobi je bil namreč tudi med našimi rokodelci še splošen običaj, da so odšli po dovršeni učni dobi za par let »v fremd«. Najrajši so zahajali v severne in zapadne dežele, zlasti v Nemčijo in v Francijo, a mnogi so prišli tudi v Anglijo in celo v škandinavske dežele. V velikih središčih so si poiskali za nekaj mesecev delo, nakar so odšli zopet dalje tako, da so mnogi poznali vse tedaj najnaprednejše dežele ter se naučili tujih jezikov. To je v prvi vrsti izpopolnilo njih strokovno izobrazbo in jako razširilo njih obzorje, razen tega so se pa tudi podrobno seznanili z modernimi političnimi in socialnimi idejami, ki so se v tisti dobi zlasti na zapadu že jako krepko uveljavljale. Glede na vse te okoliščine je tudi razumljivo, da so bili ravno rokodelci v tisti dobi pravi pionirji modernih socialnih stremljenj in delavskega gibanja sploh.

Najodličnejše mesto med tem delavstvom so zavzemali že od nekdaj tiskarji, ker je bila višja izobrazba že od nekdaj v tesni zvezi z značajem njih poklica, zato je tudi razumljivo, da se je med njimi najprej pojavilo stremljenje po organizirani samopomoči. Nižjeavstrijski tiskarji in livarji črk so si osnovali že l. 1842. prvo svojo organizacijo, ki je imela podporni značaj (kontinuiteta s cehi!), a v naslednjih letih so nastala podobna društva tudi po nekaterih drugih deželah (na Štajerskem l. 1848.), toda se zaradi vladajočega absolutizma niso mogla prav razviti.

(Dalje v prihodnjem letniku.)

Politični pregled.

Zunanjepolitični dogodki. Italija in Francija. V zunanji politiki je še vedno v ospredju razmerje med Italijo in Francijo, ki bi ga morda najbolje označili z izrazom »razmerje medsebojne nezaupljivosti«. Povod za to je dala Italija, ki v svojem stremeljenju za veličino nekdanjega rimskega imperija išče priložnosti za velike dogodke in pri tem zadeva ob ovire drugih držav. Tangrsko vprašanje, ki ga je načela iz povsem razumljivih razlogov Španka, da si zagotovi mir v svoji severnoafriški koloniji, je zainteresiralo tudi italijanskega »duce«¹ Mussolinija, ki je prijavil svojo udeležbo pri reševanju tangrskega vprašanja. Da bi se skalilo zavezniško razmerje med Francijo in Španko, ki sta se skupno borili proti kabilskim vstašem, so italijanski eksponenti v Franciji sodelovali pri pripravah katalonskih zarotnikov za vpad iz Francije v Katalonijo, kjer naj bi se zagnel upor. Katalonci so navdušeni avtonomisti in zakleti nasprotniki španskega centralizma. Ricciotti Garibaldi, vodja protifašistovskih italijanskih beguncev v Franciji, je sodeloval s polkovnikom Macio, vodjem katalonskih zarotnikov v Franciji, istočasno pa je bil v zvezi z italijansko policijo, kateri je izdal akcijo katalonskih zarotnikov. Francoski listi trdijo celo, da je bila zarotniška akcija pripravljena po načrtu italijanske policije in da bi bili fašisti istočasno s katalonsko vstajo napravili velike demonstracije v Italiji. 26 katalonskih zarotnikov je bilo v Franciji aretiranih, kakor tudi Ricciotti Garibaldi. Vsi so izjavili, da jih je Garibaldi izdal. Ta je priznal, da je dobival večje vsote od italijanske policije in ga zato sumijo, da je pošiljal atentatorje v Italijo, istočasno pa jih izdajal italijanski policiji. Zaradi zadnjega napada na Mussolinija so se vršile v mnogih krajih Italije, zlasti še na francoski meji, velike demonstracije proti Franciji, češ, da daje Francija zatočišče protifašistovskim italijanskim beguncem in da iz Francije snujejo atentati na Mussolinija. Te demonstracije so bile tako izzivalne, da se niso ustavljale pred francoskimi zastopniki in se je moral zaradi tega g. Mussolini Franciji opravičevati, obljubivši, da bodo krivci kaznovani. Italijanska policija je prijavila španski vladi priprave za katalonski upor po posebnem fašistovskem kurirju, ki ga je pa španska policija ubila, da bi onemogočila vsako indiskrecijo. Kljub temu ni bilo slišati zaradi tega nobenega protesta od italijanskih fašistov. Ni težko ugeniti, zakaj je Italija k temu činu molčala. Francoska policija je pa zarotništvo sama razkrila ter onemogočila vpad zarotnikov čez mejo in s tem dokazala, da ni v nobeni

zvezi z zarotniki, ter je tako protifrancoske intrige razkrila in brezuspešila. — Poleg tangrskega vprašanja zanima Italijo tudi Tunis. Mussolini je napovedal, da bo o tem vprašanju govoril pred senatom, rekoč, da želi v tem vprašanju francosko-italijanski sporazum in da bi Francija morala razumeti italijanske aspiracije v Tunisu.

Vzhodni sporazum. Rusija in Turčija pripravljata sporazum, h kateremu hočete pritegniti še Perzijo in Afganistan. Ta zveza naj bi bila protiutež proti angl. pritisku in Društvu narodov. Turški zunanji minister Teflik Ruždi beg se je sestal s Čičerinom v Odesi, kjer sta več dni konferirala. Na tem sestanku se je ugotovilo, da vlada slejkoprej med obema državama v vseh vprašanih popolno soglasje. Vsekako pa išče Turčija zaslombe proti italijanskim aspiracijam v Mali Aziji in proti italijansko-grško-bolgarskemu zavezništvu v vprašanju napadalne akcije proti Turčiji.

Nemčija in Francija vodite razgovore za ukinitve zavez. vojaške kontrole nad Nemčijo. Namesto zaveznikov bi to kontroliranje prevzelo Društvo narodov. Misli se, da bo dosežen sporazum v decembru v Ženevi, kamor bodo prišli Briand, Stresemann in Chamberlain. Fr. S.

Notranjepolitični razvoj. Vlada g. Uzunovića je v stalni latentni krizi. Je in ni! Je v krizi, ker se vsak čas pokaže, da ne more delati, in ni, ker se kljub temu drži. Dejstvo je, da ni imela parlamentu nobenega važnejšega zakona predložiti in da jo je spravljala iz zadrege opozicija, ki je s celo vrsto nujnih zakonskih predlogov izpolnila vrzel. Vseh že davno napovedanih vladnih zakonskih predlogov, kakor zakona o izenačenju davkov, novega občinskega zakona, nettunskih konvencij in drugih, vlada še ni predložila skupščini v obravnavo, ker se boji, da bi na njih padla. G. Pašić ne ruši Uzunovićeve vlade, ker se njegova okolica boji volitev, ki bi jih vodil sedanji notranji minister Boža Maksimović. Po drugi strani pa ne pripušča, da bi vlada predložila skupščini zakone, ki jih je obljubila. Navidezno so se vladni možje in Pašićevi poslanci zopet sprijaznili in sporazumeli v vili »Magdalen«² 16. novembra. Toda v ta sporazum veruje politična javnost ravno toliko kakor v sporazum med Hrvatsko seljačko stranko in radikali. Z drugimi besedami bi se dal sedanji položaj opisati z besedami: G. Uzunović si ne upa začeti odločilne borbe s Pašićem, Pašić pa ne s sedanjo vlado, zato bodo vsi skupaj nekaj časa mižali, dokler ne pride za eno ali drugo stran ugodnejši trenutek. Uzunovićeve vlada bo ostala, pa nad njo bo stalno visel Damoklejev meč Pašićeve maščevalnosti. —

Zato je dobila Uzunovićeve vlada zopet korajžo in je začel zakonodajni odbor zo-

pet obravnavati zakon o centralni upravi in zbornici je predložen proračun za leto 1926./27., ki znaša 11.690.000.000 Din in je torej skoraj za eno milijardo manjši kakor lanski proračun. Glede zakona o izenačenju davkov se pa radičevci in radikali ne morejo sporazumeti, ne ker bi bili radičevci kakšni trdi in trdni zahtevači, marveč ker radikalom iz Srbije tak zakon načeloma ne ugaja, da si se v finančnih krogih misli, da bi predloženi načrt ne prinesel prečanskim davkoplačevalcem prav nobene olajšave davčnih bremen. Radičevci si žele ta zakon zgolj zaradi imena in naslova, ki bi bil prikladen za agitacijo za bodoče volitve. Tudi glede občinskega zakona se ne morejo sporazumeti. Radičevci hočejo iz samoupravnih občin ustvariti nekeke državne edinice, da bi ž njimi strahovali druge stranke. Po njihovih zahtevah bi morale občine prevzeti še nadaljne naloge v svoj delokrog kakor pobiranje davkov in policijsko službo za politične delikte. Kakor se vidi, prehaja HSS polagoma v »batinaštvo«.

Končno naj še omenimo, da je tako imenovana »starokatoliška cerkev« na Hrvaškem, ki ji pripadajo od kat. cerkve odpadli hrvaški duhovniki, začela z vsjo paro agitirati med hrv. katoliškim svetom po deželi za prestop v starokatolicizem. V Stenjevju pri Zagrebu so »starokatoliki« vdrli v kat. cerkev in imeli tam božjo službo. Ta akcija je samo zato nevarna, ker se zdi, da jo podpira HSS. »Starokatoliški« agitatorji hodijo po deželi okoli, nagovarjajo ljudi na prestop v »starokatolicizem« in jim obljubljajo za to kot nagrado cerkvena posestva. Ministri HSS pa so predlagali radikalom razlastitev cerkvenih posestev. Očividno pričakujejo, da bodo s kuturnobojno akcijo utrdili majajočo se svojo stranko v hrvaških pokrajinah in pristaje g. ministra Puclja v Sloveniji. Kljub temu pa bodo vsi radičevci z g. Pucljem vred ostali dobri katoličani. Fr. S.

Kulturni pregled.

Vpliv judovstva na sodobno vodilno časopisje. To je posebno poglavje v knjigi (str. 200—302): Dr. Joseph Eberle, Großmacht Presse, Verlag Friedrich Pustet, 1920. Povzemimo nekaj podatkov:

V Nemčiji je v judovskih rokah tri četrtine vseh časopisov, bodisi da so lastniki, založniki, glavni uredniki ali vsaj souredniki judje. Glavni telegrafski uradi: »Wolffsbureau«, »Hirsch-Herold« in »Preß-telegraph« — so povečini judovska akcijska podjetja. Glavni anončni biroji so: Agence Mosse (zalaga vsega skupaj čez 4000 nemških in inozemskih časopisov), Haasenstein in Vogler, katerih gospodariji so zopet judje. Prav tako sta v judovskih rokah dve tretjini glavnih časopisnih do-

pisnih birojev za Nemčijo in istotako gredo za inozemstvo poročila v devet desetinah slučajih skozi judovsko osebje. V svoje območje so dalje vzeli Judje v Nemčiji ogromno število strokovnih listov (samo tvrdka J. Springer jih izdaja 47, Carl Heyman 42; je pa še cela vrsta drugih tozadevnih judovskih firm), prav tako so založniki ali vsaj duševni inspiratorji cele vrste leposlovnih, umetniških in gledaliških revij. — Da se seveda preveč ne pokaže judovska premoč, se Judje skrivajo dostikrat pod egido pristnih nemških priimkov.

V bivši Avstriji je bilo na Dunaju najmanj 90% dnevnega časopisja in dopisnih uradov pod judovskim vplivom. Izmed dnevnikov so najbolj znani: »Neue Freie Presse« (l. 1914. imela 70.000 naročnikov). Lastnik in izdajatelj ji je Jud dr. Ernest Benedikt; ima okrog 30 urednikov, med njimi pet šestin Judov. »Neues Wiener Journal« (l. 1914. imel 90.000 naročnikov), lastnik in izdajatelj Jud Lippowitz, ima 17 urednikov samih Judov. Podobno je s »Kronenzeitung« (l. 1914. je imela 220.000 naročnikov). Najbolj znani socialno-demokratski glasili sta: »Arbeiterzeitung« (leta 1914. imela 54.000 naročnikov) in »Abend« (leta 1914. do 100.000 naročnikov); pri obeh so uredniki po večini Judje. — Isti pojav opazujemo pri dunajskih strokovnih listih in revijah, najsi bodo katerekoli vsebine. Glavno besedo hočejo in jo faktično tudi imajo Judje. Podobno je z anončnimi dopisnimi in razpošiljalnimi časopisnimi biroji.

Na Ogrskem je bilo l. 1900. izmed približno 1000 dnevnih in časopisov kakih 100 katoliških, 25 protestantskih, 40 tujenarodnih — vsi drugi: okrog 800 so bili v judovskih rokah.

Za Francosko so značilne besede, ki jih je že l. 1894. spregovoril Henri Rochefort, ko je prosil Hermann Bahr, češ, naj mu pove svojo sodbo o antisemitizmu: »Poglejte časopisje; saj ni nič več francoskega; vse je v judovskih rokah.« L. 1910. je pisal Francoz Dolonne: »Judje so znali preprostost Francozov čudovito izrabiti; zanesli so med Francoze svoje knjige, časopise, slike, kabaretne govornike in čez noč so jih dobili v svojo oblast. Francoz je vsled svojega čuta, s katerim se zna hitro prilagoditi razmeram, sam postal jud.« L. 1919. je pisal Honsten Stew. Chamberlain, ki je več let živel v Parizu: »Iz francoskega časopisa ni več mogoče spoznati pristnega Francoza. 'Matin', 'Nouvelles Wremja' in 'Times' so si v tesni zvezi med seboj; vse skupaj je velikansko finančno podjetje. 9/10 pariških časnikarjev je doma ali v Frankobrodu ob Meni ali na Poljskem; stara slovitá francoska šola za časnikarje je tako rekoč prešla. Vse je pojudoeno.«

Par podrobnih zgledov:

Glavni telegrafski biro »Agence Havas« je judovski. Predsednik upravnega sveta lista »Petit Parisien« (2.500.000 iztisov) je

jud François Arago, voditelj rubrike za znanje politiko jud Paul Louis Lewy. Lastnik in glavni uredniki »Le Matina« (1.900.000 iztisov), ki ga je ustanovil jud Edwards, so tudi danes judje. »Journal« (1.400.000 iztisov) je glasom »Neue Freie Presse« kupil med svetovno vojno jud Ch. M. Schwab. Znani sodelavci pri »Petit Journal« (1.500.000 iztisov), pri »Petite République« (100.000 iztisov) so judje. L. 1915. je štel vojni cenzurni urad 21 članov, med njimi 12 judov.

Anglija: Čeprav bi kdo trdil, da Lord Northcliffe (poprej Harmsworth), ki razpolaga tedensko s 30 milijoni iztisov časopisa, sam zase ni judovskega pokolenja, vendar je dejstvo, da je pri Northcliffevem časopisnem trustu z ogromnim kapitalom soudeležen jud Rothschild. Prav tako je vodilni telegrafski Reuterjev biro judovska ustanova, pa tudi točasno pod vplivom judovskega kapitala.

Italija: Glavni lastnik »Corriere della Sera« (350.000 iztisov) je jud Crespi, glavni akcioner »Giornale d'Italia« (300.000 naročnikov) jud Sonnino, lastnica »Secolo« (pribl. 300.000 naročnikov) je Societa editoriale Italiana, katere glavni voditelj je jud Pontremoli, lastnici vodilne italijanske telegrafске agenture »Agenzia Stefani« sta judovski družini Friedländer in Meyer.

Podobno, če ne še hujše kot v naštetih deželah je tudi v Združenih državah, v Španiji, Argentini, Švedskem, na Holandskem, v Švici, Romuniji in Grčiji. — In pri nas v Jugoslaviji? Kje bi se našel človek, da nam poda zanesljive podatke? S tem bi nam odkril poglavitni vir sodobnega socialnega gorja. J. Filipič.

»Plamja«, tako se zove založništvo ruskih beguncev v Pragi, ki izdaja z izredno marljivostjo vzhodno slovansko (rusko in ukrajinsko) leposlovno in znanstveno literaturo, deloma v jako prikupljivih izdajah za široke množice, deloma pa v vprav monumentalni zunanji obliki. Izmed publikacij iz zadnjih dveh let bi bilo navesti zlasti:

Ljackij Evg.: *Tundra*. Roman v dveh zvezkih (str. 166 + 160).

Aničkov E. V.: *Zapadnyje literatury i staranstvo*. Dva zvezka, ki obravnavata to vprašanje od XI. do XVIII. stoletja.

Golovin N. N.: *Iz istoriji kampanij 1914 goda na ruskom frontje*. Bogato dokumentiranemu delu je priloženih tudi več kart.

Mjakotin V. A.: *Očerki socialnoj istoriji Ukrainy v XVII.—XVIII. vj.* Doslej so izšli trije debeli zvezki prvega dela.

Masaryk T. G.: *Mirovaja revolucija*. To je prvi zvezek Masarykovih spominov v ruskem prevodu.

Makovski S. K.: *Narodnoje iskustvo Podkarpatskoj Rusi*. Temu monumentalnemu delu o narodni umetnosti podkarpatskih Rusov je priloženih nad 100, deloma večbarvnih umetniških prilog.

Literatura. Uredništvo je prejelo sledeče publikacije:

Molière: *Scapinove zvijače*. Komedija v treh dejanjih. Prevel Niko Kuret. (Ljudski oder, VIII. zvezek.) V Ljubljani 1926. Založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 83. — Priporočati Molièra je menda odveč, kajti ta znameniti Francoz je že preživel stoletja in jih bo še, zato je jako hvale vredno, da je segel »Ljudski oder« po njem in s tem omogočil, da se repertoar naših podeželskih odrov vendarle dvigne na višji umetniški nivo. Upamo, da ga ne bo prezrl noben kmetski dramatični odsek.

Sever Ivo: *Prešeren*. Misterij Slovenstva. Založba »Naše grude«, 1925. Str. 45. Delce je napisano za odre, toda dvomimo, da bi se kje uprizorilo.

Magister Fr.: *Zel in plevel*. Slovar naravnega zdravljenja. V Ljubljani, 1926. Založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 296. — Onim, ki cenijo tako zvana »domača zdravila«, bo ta knjiga gotovo dobro došla, zlasti ker je jako pregledno urejena, o njeni strokovni vrednosti naj se izjavijo strokovnjaki na primernih mestih.

Robida Adolf: *Nemški glagol*. Das deutsche Zeitwort. V Ljubljani, 1926. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Str. 31. — Pomožna knjiga za naše dijake, ki se uče nemščine.

Marolt Fr.: *Nagrobnice*. V Ljubljani, 1926. Izdala in založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 47. — Zbirka obsega 22 najobsežnejših nagrobnic in njen že tretji nastop dokazuje, da je dobra in pevcem potrebna.

E. Raupach-A. Robida: *Mlinar in njegova hči*. Ljudska igra. (Ljudski oder, VII. zvezek.) V Ljubljani, 1926. Založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 107. — Take »ljudske igre« sicer danes že vsi odklanjajo, igrajo jih pa še vendarle jako pogosto ne samo po vaških, temveč tudi po malih mestnih odrih.

Dr. Remec Alojzij: *Zakleti grad*. Romantična igra v petih dejanjih. V Ljubljani, 1926. Založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 84. — Prvič so igrali to igro lani na mariborskem odru, in to z jako lepim uspehom. Godi se v XVI. stoletju v Vipavski dolini.

Dr. Zivković A.: *Katolička Crkva i duh evropske kulture*. Zagreb, 1926. Str. 32. — Avtor, zagrebski vseučiliški profesor, zavrača v tej brošuri nekatera Vidovičeva izvajanja v njegovem »Uzgjateljcu«.

Jedra. Almanah kršćanskog demokratskog društva. 1911—1926. Uredili Jerolim Iljadica i Božo Dulibić. Šibenik, 1926. Str. 96. — Ob 15letnici ustanovitve Hrv. kat. narodne dijaške organizacije v Šibeniku je izšel ta zanimivi in elegantno opremljeni (10 Kirinovih risb) album, ki objavlja razen leposlovnih prispevkov B. Storoja, C. Škarpe, B. Zorića, J. Bujasa, B. Dulibića, I. Šešelje in J. Iljadice tudi tri lepe eseje B. Dulibića (Socializam kao program i djelo), B. I. (Kroz petnaest godina) in Fr. Tersegla (Pismo

jednomo koji malo vjeruje). Vsem, ki se zanimajo za stremljenja našega inteligenčnega naraščaja, almanah toplo priporočamo.

Der kleine Herder. Nachschlagebuch über alles für alle. Freiburg 1925. Herder & Co. Str. 1531. — Veliki leksikoni so po večini že zastareli ali pa tako dragi, da jih povprečen izobraženec ne zmore več, zato bo ta mala izdaja Herderjevega leksikona jako dobro došla vsakemu, ker je poceni, dopolnjena z najnovejšim gradivom iz vseh polj človeških ved (nad 50.000 člančičev) in bogato ilustrirana (nad 4000 slik in zemljevidov). Ker pri nas tako zelo primanjkuje dobrih priročnikov, tega še prav posebno in z mirno vestjo lahko vsakemu toplo priporočamo.

Socialni pregled.

Deset let evropskega socializma. Sedanji belgijski zunanji minister socialist Emile Vandervelde je priobčil v ameriški reviji »Foreign Affairs New-York« in v »Europäische Revue« razpravo o uspehih socializma v Evropi od l. 1914. do 1924. Vandervelde omenja dunajski mednarodni kongres, ki naj bi se vršil l. 1914., a je izbruhnila vojna. Tedaj je bila delavska in socialistična fronta v Evropi še brez lukenj. V l. 1914.—1918. so se socialisti Belgije, Francije in Anglije postavili v večini na stališče narodne obrambe. Italijani so se proglasili za nevtralce, razen Mussolinijeve skupine, Rusi so bili pod vodstvom Krenskega social-patriotični, pod vodstvom Lenina — defetisti. V Avstriji in Nemčiji je socialna demokracija glasovala za vojne kredite, a radikalni so se kmalu odcepili. Po vojni so boljševiki roglasili II. internacionalo za mrtvo in ustanovili komunistično. V Amsterdamu se je osnovala internacionala strokovnih organizacij, ki je štela tedaj 23 mil. sedaj 16 mil. članov, a na Dunaju se je ustanovila 2½ internacionala, ki je hotela vzbuditi k življenju predvojno. Poskusi. zbližanja meseca aprila leta 1922. so ostali brezuspešni. Od tedaj je komunistična internacionala aktivnejša proti socialnim demokratom. (Op. Z letošnjim izstopom srednje- in južno-ameriških komunistov iz III. internacionale in z zmago Stalina nad Zinovjevom se je podpiranje inozemskih komunističnih organizacij skoro docela ustavilo, ker smatra Stalin Zinovjevo propagando za brezuspešno.) Meseca decembra 1922 se je sklenilo sklicati mednarodno zborovanje v Hamburg, kjer se je 27. maja 1923 osnovala internacionala z izključitvijo komunistov.

Po vojni, pravi Vandervelde, je prišlo torej ne samo do enotne mednarodne organizacije socialistov, ampak tudi do enotnih programov. 20 milijonov volivcev in volivk l. 1924. v Franciji, Italiji, Nemčiji, Angliji in

Skandinaviji se je z večjo ali manjšo zavednostjo priključilo skupnemu nauku. Teoretično, pravi Vandervelde k kritiki nacionalnih ekonomov Mengerja, Böhm-Bawerka in drugih reformistov, ki so trdili, da je marksizem znanstveno že davno ovržen, »da je zastoj jim dopovedati, da je v Evropi dobila marksistična misel po vojni v gospodarstvu sijajno zadoščenje«. V podrobno dokazovanje svoje trditve se Vandervelde ne spušča. Omenja rusko revolucijo, posamezne vstaje na Bavarskem in Ogrskem in polemizira z etatizmom, ki propada in ki je od socialnih demokratov zahteval novih oblik socializacije. Momentano se daje prednost »mešanemu gospodarstvu«, pri katerem je udeležen državni in privatni kapital. Vandervelde misli na poveljne nemške razmere, ko se je mnogo industrije postavilo pod državno nadzorstvo in so se postavili delavski obratni sveti. A da se odstrani tudi tu še ostali kapitalistični duh, mora državna oblast preiti na delavce. Vsekako je škoda, da Vandervelde ne pove, kaj so dosegli ti obratni sveti in kako se delavci sami zanimajo zanje, in to baš — v Nemčiji!

O političnih uspehih pravi, da so nasledniki Romanovov — Kalinin, Hohenzollerncevi — Ebert (Op.: V. je obdelal pregled samo do l. 1924.), Habsburžanov — Hainisch ali Masaryk. Zadnje, redko posejane monarhije, so ali parlamentarne ali so pod diktaturo. Povsod pa je socializem na tem, da prevzame oblast v svoje roke. Tako v Belgiji, Avstriji, Danskem in Švedskem so prevzeli vlado, v Češkoslovaški jo dele s konservativci. V Italiji so bili pred Mussolinijem najmočnejša stranka. Večino pri zakonodaji so imeli tudi v Rusiji pred boljševizmom. V Franciji je 100 delavnih poslancev radikalno-socialistične večine. V Angliji so pri oktoberskih volitvah dobili 34% vseh glasov proti 30% l. 1923., skupno 5.551.000 glasov. V Nemčiji je 131 socialnih demokratov, ne všteti komunistov. V zapadni Evropi torej obvlada socialna demokracija tretjino volitev; da pride do moči, je možnost, če ne verjetnost najbližje bodočnosti. V teh letih je torej socialna demokracija obnovila zopet enotno fronto, prisilila meščanske stranke ali do sporazuma, ali pa do tega, da prepuste prostor njej. A žalostno, pravi Vandervelde, je zlasti dejstvo, da ni soc. demokracija mogla dobiti tal med središčem kapitalističnega sveta v Ameriki, in se ni mogla organizirati kot samostojna politična stranka. Danes ji pa ne gre samo za zmago kot politične stranke, ampak za doseg celotne državne oblasti po razredu, t. j. za revolucijo, in sicer najglobljo, kar jih je svet še do sedaj doživel. Ali zakonitim mirnim potom — ali krvavim? Vandervelde ne izključuje nobenega. — Jugoslovanske socialne demokracije sploh ne omenja. — Če bi bil Vandervelde sestavil svoje poročilo tudi za l. 1925. in 1926., bi mogoče o marsikateri socialni demokraciji ponovil svojo sodbo: »wohl

die stärkste, aber einflussloseste Partei«, ter bi še izraziteje slišalo le kot golo ponavljanje Marksovih besed: Dosega državne oblasti izključno po delavskem razredu.

Dr. Čampa, Berlin.

Stalin: »Problemi leninizma«. Oktobra meseca je izšla v marksistični založbi 450 strani obsegajoča knjiga voditelja ruske komunistične stranke — J. Stalina. Knjiga je zanimiva zato, ker obravnava osnovne praktične pojme o leninizmu ter je predvsem naperjena proti »komunističnim« teorijam A. Zinovjeva o gospodarstvu sovjetske Rusije. Mesto predgovora zavzema daljši članek: »K vprašanju leninizma«, ki je spisan v ostrem programatičnem tonu proti opoziciji v ruski komunistični stranki. Članek je datiran z 29. januarjem 1926. — Za tem člankom sledita še: »Temelji leninizma« ter »Oktobrska revolucija in taktika ruske komunistične stranke«, ki sta spisana kot predgovora h knjigi iz l. 1924.: »Na poti k oktobru«. Stalin karakterizira v omenjenih člankih pomen oktobrske revolucije in boljševiške taktike v protislovju s teorijo o permanentni revoluciji Trockega. Za temi članki sledi referat Stalinov, ki ga je imel dne 9. maja 1925 pred moskovskimi funkcionarji o »Rezultatih XIV. drž. konference ruske komunistične stranke«. Referat je zelo obširen in obravnava aktualna vprašanja industrializacije Rusije in o kmečkem vprašanju. Važni so dalje tudi politični govori, posebno značilna sta govora o nacionalnem vprašanju v Jugoslaviji, kjer na podlagi marksizma in gesla o samoodločbi narodov dokazuje, da je v Jugoslaviji nacionalno vprašanje še nerešen problem, in da se v Jugoslaviji izvajajo prav tako od strani srbskega hegemonizma tlačenja in zatiranja jugoslovanskih narodov, — kot v Italiji. Konec zavzema obširno poročilo o političnem, gospodarskem, kulturnem in socialnem stanju poedinih sovjetskih republik. Zanimiv je posebno odstavek, kjer Stalin opisuje pomen državnega kapitalizma proti težam opozicije v ruski komunistični stranki glede istega vprašanja. Fr. Aleš.

Literatura. Uredništvo je prejelo naslednje publikacije:

M. Beer: *Karl Marx*. Njegovo življenje in njegov nauk. Slovensko izdajo priredil C. Štukelj. Ljubljana, Zadruga založba, 1926. Str. 112, cena 20 Din. (Socialno politična knjižnica, II. zvezek.) — Dokaj izčrpano delce o Marxovem življenju in nauku, a pisano v materialističnem duhu.

Senjanović P.: *Stambeno pitanje* kao svjetski socialni i državni problem. Split 1926. Izdano nakladom »Saveza stanara« kraljevine SHS u Splitu. Str. 47. — Brošura je jako zanimiva zlasti zato, ker nudi kratak pregled reševanja tega prevažnega so-

cialnega vprašanja po vseh modernih evropskih državah in iz nje šele prav čutimo popolno brezbriznost naših vlad za to perečo socialno zadevo.

Arsić Vel.: *Moralna kriza našega društva*. Sremski Karlovci, 1926. Srpska monastirska štamparija. Str. 21.

Gospodarski pregled.

Industrija in banke. Razmerje med industrijo in bankami se je po vojni temeljito izpremenilo.

Med vojno, zlasti pa po vojni so doživele banke zaradi inflacije svoje najlepše čase. Ko je prišel prevrat, so banke v največji meri sodelovale pri nacionalizaciji tuje posesti v industriji — poglavje, o katerem bo treba še mnogo pisati. Ko se je v inflaciji v času, ko je dinar konstantno padal: v letih 1914.—1922. začela »velikopotezna« industrializacija Slovenije, ko so se ustanavljale industrije kar vprek čisto brez prave podlage, so banke v odlični meri sodelovale pri ustanavljanju novih industrij. Mirno lahko rečemo, da večina efektnega portfeja bank datira iz te dobe. Tako je prišlo do tega, da so banke postale gospodar v industriji.

Pa tudi stara industrijska podjetja so zaradi obrestne politike bank izgubila mnogo. Sicer so močna podjetja ohranila svojo samostojnost, vendar pa z velikimi žrtvami.

Danes lahko trdimo, da ni industrijski kapital, v kolikor ni inozemski, več samostojen, ampak ga kontrolira finančni kapital. Kar poglejmo v seznam upravnih svetnikov. Bančni ravnatelji sede v celi vrsti upravnih svetov industrijskih podjetij večinoma kot zastopniki patronančnih institutov.

V dobi dviganja dinarja pa se je slika zelo izpremenila. Zaradi raznih razlogov je postalo finansiranje industrije nerentabilen posel. Industrija je začela delati lani in letos v izgubo, k čemur so seveda pripomogle tudi banke s svojo visoko obrestno mero. Tako so se banke znašle pred potrebo sanirati industrijo, ko je tudi njim začelo iti slabše. Tako vidim tendenco pri vseh zavodih, likvidirati angažmane pri nerentabilnih industrijskih podjetjih, kar pa se večkrat more izvršiti v izgubo. Tako so se lani in letos občutno zmanjšali industrijski koncerni bank, ki so čisto prišli skupaj brez organičnih zvez. Tako je n. pr. Slovenska banka likvidirala vso svojo udeležbo v industriji.

Proces je vsekakor vreden zasledovanja in reči moramo, da ustreza faktičnim potrebam. Banke naj se omeje na prave bančne posle po zgledu angleških bank.

P.

Ob zaljučku petega letnika.

Ob koncu letnika imajo vsi listi navado utemeljevati svojo eksistenčno upravičenost, obetati to in ono ter vabiti v svoj krog nove sodelavce in naročnike. Nam se zdi to odveč. Kdor čuti potrebo po domači, politični, kulturni, socialni in gospodarski reviji si bo list naročil samodsebe, saj je naš list edini te vrste v Sloveniji in kdor se zaveda, da ni prav nobena čednost skrivati svojega znanja in svojih izkušenj pod mernik, bo tudi pisal samodsebe. Koliko smo imeli v preteklem letu teh, kaže kazalo, koliko smo imeli pa naročnikov, kaže — nimamo prav nobenega povoda skrivati tega — naslednja razpredelnica, ki bo gotovo zanimala vsakega, saj izraža nedvomno precej točno kulturno sliko Slovenije, in sicer po okrajih in stanovih:

Politični okraji	Duhovniki	Zdravniki, učitelji, notarji in inženjerji	Profesorji in učitelji	Ostali javni in zasebni namestniki	Dijaki	Trgovci, obrtniki in industrijanci	Delavci	Društva, kajžani, uradi, zavodi, korporacije in javni lok.	Razni in neznani	V zamenj in brezplačno	Skupaj
Ljubljana, mesto	44	23	31	54	22	10	8	26	19	13	250
Ljubljana, okolica	29	1	2	9	2	5		8	11		67
Maribor, mesto	24	1	6	10	3	3		9	4	1	61
Maribor des. in levi breg	20	1		3	1	1	2	4	2		34
Celje mesto in okolica	11	3	3	3	1		3	7	4		35
Kranj in Radovljica	41	2	8	7	1	2	7	14	10		92
Kamnik in Litija	30	2	5	2	2	2	2	7	2		54
Krško in Brežice	20	4	5	4	1	3	1		2		40
Novo mesto in Črnomelj	20	3	9	6	1			3	1		43
Kočevje in Logatec	19		3	4		3	2	4	3		38
Prevalje in Slovenjgrad.	10		4	1	1		4	1	4		25
Ptuj, mesto in okolica	14		3					2	2		21
Laško in Gornji grad	19	2	1	3		2	6	6	5		44
Konjice in Šmarje pri J.	8		1			1	1		1		12
Ljutomer in Prekmurje	10		4	4				3	2		23
Ostale pokrajine SHS	75	10	9	13	2	2		25	14	17	167
Inozemstvo	57	1	8	5	1	2	2	11	26	14	127
Skupaj	451	53	102	128	38	36	38	130	112	45	1133

Ker smo navezani le na požrtvovalnost sodelavcev in vestnost naročnikov — obojim se ob tej priliki za dosedanje podporo najiskreneje zahvaljujemo — nam gre denarno res trda, toda izhajal bo list vendarle še naprej z dosedanje naročnino in v dosedanjem obsegu, če se pa število naročnikov pomnoži, bomo obseg še povečali. Tudi notranja zamisel in smer revije ostaneta neizpremenjeni.

UREDNIŠTVO

VZAJEMNA ZAVAROVALNICA

V LJUBLJANI, DUNAJSKA CESTA 17

je edini slovenski zavarovalni zavod, ki zavaruje proti požarnim škodam poslopja, premičnine in poljske pridelke ter zvonove proti razpoki. Sprejema življenska zavarovanja v vseh kombinacijah.

Strojne tovarne in livarne d. d. Ljubljana
Dunajska cesta št. 35.

Leta 1688 ustanov. **zvonarna** Karlovška cesta 1.

Največja, najstarejša in najbolj vpeljana domača zvonarna, večkrat odlikovana na razstavah v svetovnih mestih, kakor: v Parizu, na Dunaju, v Pragi, v Trstu itd. Njeni prvovrstni zvonovi so razstavljeni na vsakokratnih vzorčnih velesojmih v Ljubljani in v Zagrebu.

Najboljši material. Krasni glasovi. Kratek dobavni rok. Absolutno konkurenčne cene. Ugodni pogoji. Zahtevajte cenik.

Karol Polak
delniška družba.

Tovarna usnja, čevljev in
galanterijskih izdelkov.

Prodaja en gros in en detail v
posebnem lokalu v tovarni.

Zadružno podjetje!

Nova založba

F. Z. Z. O. Z.

v Ljubljani, na Kongresnem trgu
(v nunskem poslopiu pri Zvezdi)

ima naprodaj vse pisarniške potreb-
ščine za dom in šolo ter vsakovrstne
knjige v bogatem izboru.

